

Леонід Михайлович БЕЛКІН

к.т.н., с.н.с.; адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8672-8147>

e-mail: belkinleonid@ukr.net

Юлія Леонідівна ЮРИНЕЦЬ

д.ю.н., професор кафедри, Київський авіаційний інститут

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0281-3251>

e-mail: iurynetsjulia@ukr.net

Марк Леонідович БЕЛКІН

к.ю.н., доцент кафедри, Міжрегіональна Академія управління персоналом; адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0805-9923>

e-mail: advokat@etalon.co.ua

ВИКУП ЕМІТЕНТАМИ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ТА ІНШИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ АКТИВІВ ВЛАСНОЇ ЕМІСІЇ У ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ПОДАТКОВОГО АГЕНТА

У статті досліджено особливості виконання функцій податкового агента емітентами корпоративних прав та інших інвестиційних активів власної емісії при викупі таких корпоративних прав у фізичних осіб. Встановлено, що у разі викупу власних корпоративних прав та інших інвестиційних активів обов'язки емітента таких корпоративних прав як податкового агента обмежуються подачею до податкових органів відомостей про нараховані та/або виплачені суми. Такий покупець не зобов'язаний утримувати відповідні податки та перераховувати їх до бюджету. Однак це не означає, що отримувач таких доходів у загальному разі звільнений від оподаткування. Такий отримувач зобов'язаний подати декларацію про доходи і самостійно сплатити податки, встановлені законом, з урахуванням можливих пільг. Водночас у разі затримки оплати, зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного і поділяє його долю. Відповідно їй вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою до основної вимогою і оподатковуються в аналогічному порядку.

Ключові слова: акції, інвестиційні активи, корпоративні права, викуп, емітент, податковий агент

ВСТУП

У правовій практиці виникає багато життєвих ситуацій, визначених законодавчо, коли емітенти корпоративних прав та/або інших інвестиційних активів за власним рішенням або в силу вимог законів викупають інвестиційні активи власної емісії, зокрема, у фізичних осіб. До таких ситуацій може бути віднесено, зокрема: викуп акцій акціонерними товариствами за власним рішенням (ст. 100 Закону України (ЗУ) «Про акціонерні товариства») або на вимогу акціонерів (ст. 102 цього ЗУ); викуп цінних паперів інституту спільного інвестування (ст. 56 ЗУ «Про інститути спільного інвестування»); викуп сертифікатів Фондів операцій з нерухомістю (ФОН) у власників після закінчення строку обігу сертифікатів ФОН (ст. 27 ЗУ «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»); набуття товариством частки у власному статутному капіталі (ст. 25 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») тощо. У таких емітентів, які фактично виплачують продавцям дохід, можуть виникати обов'язки податкових агентів, які (обов'язки) можуть мати певні особливості [1].

МЕТА роботи – дослідити особливості виконання функцій податкового агента емітентами інвестиційних активів власної емісії у викупі таких активів у фізичних осіб. Окремі питання цієї проблеми досліджено в [1].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: документальний аналіз та узагальнення судової практики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Податкове право історично виникло та продовжує свій розвиток завдяки наявності природного конфлікту між двома основними суб'єктами податкових правовідносин – платником податків та державою в особі контролюючих органів. Однак перелік учасників податкових правовідносин був би неповним і недосконалим, якби вичерпувався цими двома категоріями. Адже є й інші суб'єкти, які характеризуються тим, що мають **особливу правову природу** саме завдяки тому місцю, яке вони займають поміж двома основними учасниками, названими вище. Особливої уваги у цьому контексті заслуговує **правовий статус податкових агентів** як самостійних суб'єктів податкових правовідносин [2, с. 25].

Згідно з пп. 14.1.180 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України (ПКУ), податковий агент стосовно податку на доходи фізичних осіб – юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента – юридичної особи, інвестор (оператор) за угодою про розподіл продукції, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та/або форми нарахування (виплати, надання) доходу (у грошовій або негрошовій формі) зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок, передбачений розд. IV цього Кодексу, до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи з до-

ходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, подавати податкову звітність контролюючим органам та нести відповідальність за порушення його норм в порядку, передбаченому ст. 18 та розд. IV цього Кодексу.

Як зазначено в [3], правовідносини в податковій сфері обґрунтовано вважаються найбільш конфліктними серед інших видів фінансових відносин [3, с. 99]. У цій же статті автори висновують, що за наслідками вирішення судових податкових спорів рішення суду з розгляду справ між органами Державної фіскальної служби України (ДФСУ) й податковими агентами приймаються на користь як однієї, так і іншої сторони, що залежить від різних фактичних обставин справи. Колізійність норм податкового законодавства, складність відносин, що обумовлюють виникнення податкових спорів, вимагає аналізу й систематизації рішень за аналогічними справами вищими судовими інстанціями з метою формулювання та роз'яснень для платників податків, зокрема податкових агентів, їхніх позицій, що сприятиме зменшенню кількості позовів, а також підвищить результативність дій [3, с. 105]. Отже, розгляд конкретних правовідносин у конкретних сферах оподаткування є актуальним.

У загальнодоступному інформаційно-довідковому ресурсі «ЗІР» ДФС України наведено відповідь ДФС України, яку (відповідь) відтворено на Інтернет-ресурсі [4]. ДФС України відповідала на питання: *«Яким чином оподатковується податком на доходи фізичних осіб дохід, отриманий фізичною особою від ЗВОТНОГО ВИКУПУ цінних паперів ЇХ ЕМІТЕНТОМ?»*

Даючи відповідь на це питання, ДФС України вказала, що згідно з пп. 170.2.9 п. 170.2 ст. 170 ПКУ податковим агентом платника податку, який здійснює операції з інвестиційними активами з використанням послуг професійного торговця цінними паперами, включаючи банк, є такий професійний торговець (у сучасному розумінні Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» – інвестиційна фірма). Водночас відповідно до п. 8 ст. 17 ЗУ від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок» без участі торговця цінними паперами можуть здійснюватися операції, зокрема, з викупу та продажу емітентом власних цінних паперів. У сучасному розумінні ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» згідно з ч. 12 ст. 36 цього Закону, правочини стосовно фінансових інструментів повинні вчинятися за участю або посередництвом інвестиційної фірми, крім випадків:

2) викупу та продажу емітентом власних цінних паперів;

9) вчинення правочинів, пов'язаних з виконанням судових рішень.

Отже, у викупі емітентом емітованих ним цінних паперів (корпоративних прав) послуги торговців цінними паперами (інвестиційних фірм) не використовуються, а відтак, особа, яка повинна виконувати обов'язки податкового агента у повному обсязі – відсутня. У відповіді ДФС України ця позиція резюмується так (*напівжирним шрифтом виділено ДФС України*):

«Враховуючи викладене вище, якщо операції з зворотного викупу цінних паперів їх емітентом здійснюються з використанням послуг професійного торговця цінними паперами, включаючи банк, який є податковим агентом, то дохід фізичної особи у вигляді інвестиційного прибутку оподатковується податком на доходи фізичних

осіб під час його нарахування, що не звільняє платника податку від подання річної податкової декларації.

У разі якщо операції з зворотного викупу цінних паперів їх емітентом здійснюються без використання послуг професійного торговця цінними паперами, то фізична особа повинна самостійно визначити фінансовий результат операцій з інвестиційними активами та сплатити суму податку на доходи фізичних осіб, зазначену в поданій нею податковій декларації. Водночас юридична особа постає в якості податкового агента **лише в частині відображення податку на доходи фізичних осіб у податковому розрахунку за ф. 1ДФ»¹**.

Тобто емітент, виконуючи вимоги ПКУ, повинен лише подати до податкового органу звітність за формою 1ДФ, але утримувати і перераховувати кошти Позивача **емітент як податковий агент не має обов'язку**.

Ці висновки підтверджуються також судовою практикою.

Так, у Постанові від 17.04.2023 р. у справі № 520/14664/21 Другого апеляційного адміністративного суду констатовано таке [5, № 110316675]:

«Згідно з пп. 170.2.2 п. 170.2 ст. 170 ПКУ України, інвестиційний прибуток розраховується як позитивна різниця між доходом, отриманим платником податку від продажу окремого інвестиційного активу з урахуванням курсової різниці (за наявності), та його вартістю, що визначається із суми документально підтверджених витрат на придбання такого активу з урахуванням норм підпунктів 170.2.4, 170.2.6 п. 170.2 ст. 170 ПКУ України (крім операцій з деривативами).

До продажу інвестиційного активу прирівнюється, зокрема, операція з повернення платнику податку коштів або майна (майнових прав), попередньо внесених ним (або особою, у якій інвестиційний актив був придбаний прямо чи опосередковано) до статутного капіталу емітента корпоративних прав, у разі виходу такого платника податку з числа засновників (учасників) такого емітента, зменшення статутного капіталу такого емітента чи ліквідації такого емітента.

Придбанням інвестиційного активу вважаються також операції з внесення платником податку коштів або майна до статутного капіталу юридичної особи резидента в обмін на емітовані ним корпоративні права.

Відповідно до Довідника ознак доходів фізичних осіб, наведеного у додатку 2 до Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску, який затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 13.01.2015 за № 4 (у редакції Наказу Міністерства фінансів України від 15.12.2020 за № 773) зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів України від 19.05.2021 за № 278, інвестиційний прибуток (дохід) від проведення платником податку операцій з цінними паперами, деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, відображається за ознакою доходу 112.

Враховуючи викладене, емітент корпоративних прав (юридична особа) постає в якості податкового агента **лише**

¹ Тут і далі напівжирним шрифтом виділено авторами

в частині відображення у додатку 4ДФ до Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків – фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску за ознакою доходу 112 операції з повернення коштів або майна (майнових прав), фізичній особі, попередньо внесених нею до статутного капіталу.

Водночас фізична особа повинна визначити фінансовий результат операцій з інвестиційними активами та подати податкову декларацію до 01 травня року, що настає за звітним.

За встановлених обставин колегія суддів погоджується з судом першої інстанції, що рішення про донарахування податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб та військового збору за наслідком операцій стосовно виплати коштів засновнику в рахунок зменшення статутного капіталу Товариства з обмеженою відповідальністю «МСКБ4» винесені відповідачем протиправно, відтак, податкові повідомлення-рішення від 12.07.2021 за № 00135300718, № 00135330718 підлягають скасуванню».

Ухвалою від 11.12.2023 р. у справі № 520/14664/21 касаційне провадження № К/990/39742/23 Верховного Суду (ВСУ) у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду (КАСУ) відмовлено у відкритті касаційного провадження [5, № 115598321].

Абсолютно аналогічну правову позицію викладено у Постанові від 03.10.2022 р. у справі № 520/14668/21 Другого апеляційного адміністративного суду. Ухвалою від 28.03.2023 р. у справі № 520/14668/21 касаційне провадження № К/990/5687/23 ВСУ у складі колегії суддів КАСУ відмовлено у відкритті касаційного провадження [5, № 109911499].

Викладені правові позиції підтримано також у Постанові від 01.05.2025 р. у справі № 925/220/24 Північного апеляційного господарського суду [5, № 127353934].

Варто також зазначити, що якщо у процесі здійснення процедури викупу емітент затримує розрахунки, то згідно з ч. 2 ст. 625 Цивільного кодексу України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлено договором або законом.

У п. 41 Постанови від 10.04.2018 р. у справі № 910/10156/17 провадження № 12-14гс18 Великої Палати

ВСУ констатовано, що [5, № 73627931]

«... у постанові Верховного Суду України від 01 червня 2016 року у справі № 910/22034/15 зроблений висновок, що стаття 625 ЦК поширює свою дію на всі види грошових зобов'язань. Велика Палата Верховного Суду погоджується з цим висновком».

Тобто інфляційні втрати кредитора та річні проценти нараховуються на суму простроченого основного зобов'язання. Тому зобов'язання зі сплати інфляційних та річних процентів є акцесорним, додатковим до основного, залежить від основного і поділяє його долю. Відповідно й вимога про сплату інфляційних та річних процентів є додатковою до основної вимоги.

У Постанові від 06.06.2024 р. у справі № 607/8238/20 провадження № 61-13003св23 ВСУ у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду вказано таке [5, № 109911499].

«Згідно з частиною другою статті 625 ЦК України, в разі порушення грошового зобов'язання боржник, який прострочив його виконання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

За змістом цієї норми закону нарахування інфляційних втрат на суму боргу та трьох процентів річних **входить до складу грошового зобов'язання...**».

Отже, компенсація інфляційних втрат та 3% річних як складник загальної суми боргу оподатковується паралельно основній сумі боргу.

ВИСНОВКИ

У викупі власних корпоративних прав чи інших інвестиційних активів обов'язки емітента таких об'єктів як податкового агента обмежуються подачею до податкових органів відомостей про нараховані та/або виплачені суми. Такий покупець не зобов'язаний утримувати відповідні податки та перераховувати їх до бюджету. Однак це не означає, що отримувача таких доходів в загальному випадку звільнено від оподаткування. Такий отримувач зобов'язаний подати декларацію про доходи і самостійно сплатити податки, встановлені законом, з урахуванням можливих пільг.

Список використаних джерел

- Белкін Л.М., Юринець Ю.Л., Белкін М.Л. Особливості виконання функцій податкового агента емітентами при викупі своїх корпоративних справ у фізичних осіб. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences: Collection of scientific papers «ЛОГОС» with Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference* (Cambridge, May 9, 2025). Cambridge-Vinnytsia, 2025. С. 70-75. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/35/35>
- Коваль Ю.А. Правовий статус податкових агентів як самостійних учасників податкових правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33(2). С. 25-30.
- Стряжко Г.М., Попова А.А. Податкові агенти як учасники податкових спорів. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11(1). С. 99-106.
- ДФСУ надала роз'яснення щодо оподаткування доходу, отриманого фізичною особою від зворотного викупу цінних паперів їх емітентом. ПАРД. URL: <https://www.pard.ua/uk/news/3828-dfsu-nadala-rozlyasneniya-shchodo-opodatkuvaniya/>
- Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/>

References

- Bielkin L.M., Yurynets Yu.L., Bielkin M.L. Peculiarities of the performance of tax agent functions by issuers when purchasing

their corporate affairs from individuals. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*: Collection of scientific papers «ΛΟΗΟΣ» with Proceedings of the VIII International Scientific and Practical Conference (Cambridge, May 9, 2025). Cambridge-Vinnitsia, 2025. pp. 70-75. URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/view/35/35> [in Ukrainian].

2. Koval Yu.A. Legal status of tax agents as independent participants in tax legal relations. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. 2015. Issue 33(2). pp. 25-30. [in Ukrainian].

3. Striiashko H.M., Popova A.A. (2019). Tax agents as participants in tax disputes. *Yurydychnyi biuletyn*. 2019. Issue 11(1). pp. 99-106. [in Ukrainian].

4. DFSU nadala roziasnennia shchodo opodatkuvannia dokhodu, otrymanoho fizychnoiu osoboiu vid zvorotnoho vykupu tsinnykh papieriv yikh emitentom. PARD. URL: <https://www.pard.ua/uk/news/3828-dfsu-nadala-rozyasnennya-shchodo-opodatkuvannya/> [in Ukrainian].

5. Unified State Register of Court Decisions. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/> [in Ukrainian].

Leonid BIELKIN

PhD in Engineering, Senior Researcher; lawyer

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8672-8147>

e-mail: belkinleonid@ukr.net

Yuliia YURYNETS

Doctor of Legal Sciences, Professor of department, Kyiv Aviation Institute

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0281-3251>

e-mail: iurynetsjulia@ukr.net

Mark BIELKIN

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Interregional Academy of Personnel Management; lawyer

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0805-9923>

e-mail: advokat@etalon.co.ua

BUYING BY ISSUERS OF CORPORATE RIGHTS AND OTHER INVESTMENT ASSETS OF OWN ISSUANCE FROM INDIVIDUALS: FEATURES OF PERFORMING THE FUNCTIONS OF A TAX AGENT

The paper examines the features of the performance of the functions of a tax agent by issuers of corporate rights and/or other investment assets of their own issue when redeeming such corporate rights from individuals. The State Fiscal Service of Ukraine indicated that the tax agent of a taxpayer who carries out transactions with investment assets using the services of a professional securities trader, including a bank, is such a professional trader (in the modern sense of the Law of Ukraine "On Capital Markets and Organized Commodity Markets" – an investment firm). Therefore, when an issuer redeems securities (corporate rights) issued by it, the services of securities traders (investment firms) are not used, and therefore there is no person who must fulfill the duties of a tax agent in full. Based on the above explanations and analysis of the judicial practice of the administrative and commercial courts, it has been established that when redeeming its own corporate rights and/or other investment assets, the obligations of the issuer of such corporate rights as a tax agent are limited to submitting information to the tax authorities on the accrued and/or paid amounts. Such a buyer is not obliged to withhold the relevant taxes and transfer them to the budget. However, this does not mean that the recipient of such income is generally exempt from taxation. Such a recipient is obliged to file an income declaration and independently pay the taxes established by law, taking into account possible benefits. In this case, in the event of a delay in payment, the obligation to pay inflationary and annual interest is accessory, additional to the main one, depends on the main one and shares its share. Accordingly, the requirement to pay inflationary and annual interest is additional to the main requirement and is taxed in a similar manner.

Keywords: shares, investment assets, corporate rights, redemption, issuer, tax agent